

**ТЕРНОПІЛЬСЬКА ДЕРЖАВНА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІДДІЛ

ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ – НАША ГОРДІСТЬ І СЛАВА

(Методичні рекомендації)

Тернопіль, 1999

В пантеоні славетних українців є постать галичанина Івана Яковича Горбачевського, вченого-біохіміка та громадського діяча. В наш час, коли так бракує дієвої, самозреченої відданості народу та державі, його життєвий шлях – взірець для сучасників. То ж давайте, напередодні 145-річниці від дня народження Івана Яковича Горбачевського, згадаємо його у всій багатогранній діяльності.

Насамперед, біографічні джерела про видатного вченого, бібліотекарі можуть використати із бібліографічного довідника «Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 1999 рік», який підготувала та видала Тернопільська ДОУНБ.

Широкі кола читачів знають і використовують збірник нарисів про вчених-природодослідників "Аксіоми для нащадків". Тут поряд з іменами І.Пулюя, М.Зарицького, В.Левицького, М.Чайковського "Український вчений світової слави" – Іван Горбачевський.

За даною книгою у 1993 році були підготовлені та видані методичні рекомендації у серії "Зверніть увагу на книгу". Постать відомого галичанина відображена в сценарії вечора-портрета "І.Горбачевський – український вчений світової слави"(Див. дод. №1). З позиції сьогодення, бібліотекарям на місцях необхідно вести свої творчі шукання для збагачення емоційного впливу на аудиторію слухачів.

Наприклад:"Якщо треба коротко вказати на значення дослідника, не можна написати тільки біографію та перерахувати його праці, але потрібно зазначити й добу, її стремління". *

У важкому політичному становищі перебувала Східна Галичина кінця ХІХ початку ХХ століть. Її землі належали різним окупантам. Однак, народжувалися і виростали у чужих середовищах, навчалися у чужих університетах майбутні, видатні діячі науки і культури України. До них належав Іван

*За кн.: Головацький І. Іван Горбачевський. 1854-1942.- Львів, 1995.- С.58.

Горбачевський. Епістолярні джерела вказують, що знайомий він був із Олександром Барвінським та його сином Василем (композитором), Володимиром Гнатюком (етнографом), Іваном Пулюєм (математиком).

З почуттям глибокої шаноби І.Я.Горбачевський ставився до Д.І.Менделєєва, підтримував тісні контакти, дружив і листувався з видатними вченими, державними і церковними діячами, артистами, письменниками, зокрема з Лесею Українкою. Саме за рекомендацією Івана Яковича його родич Й.І.Білінський – аптекар з Каїру – допомагав лікуватися у Гелуані геніальній поетесі, а також землячці із Тернопільщини – співачці світової слави С.Крушельницькій, історикові козаччини Д.Яворницькому та багатьом іншим.

Бібліотекареві, який виголошуватиме вступне слово на вечорі, варто пов'язувати життєві дороги відомих галичан того часу для більш логічного засвоєння історії нашої культури. А найкраще проілюструють ті часи на Україні поезії І.Франка: "Розвивайся ти, високий дубе"(цикл "Україна"); "Наука" (збірка "Із літ моєї молодості").

Сценарій "Горбачевський – український вчений світової слави" містить хронологію подій із життя вченого, але приблизить постать І.Горбачевського до сприйняття слухачами опис його характеру:

"І.Горбачевський був людиною спокійної вдачі, лагідний, добродушний. З колегами і знайомими вів себе надзвичайно скромно і доступно. Він говорив тихим голосом, безпретензійно і просто, з якоюсь особливою увагою до особи свого співрозмовника".*

Запрошений читець, може продекламувати рядки поеми "Іван Вишенський" І.Франка. В них передається настрій людини, що перебуває далеко від батьківщини.

*Чую, чую, рідний запах,
і моє стареє серце
грає в груді! Боже милий,
та невже ж я не забув?
Та невже ж та Україна –
сей квітчастий рай веселий,*

*За кн.: Головацький І. Іван Горбачевський. 1854-1942.- Львів, 1995.- С.58.

*се важке криваве пекло –
ще для мене не чужа?
Що мені до неї? Важко
їй, небозі там боротись
з єзуїтами й ляхами,
та не легко ж і мені.
Є своя борба у мене
та борба, що кождий мусить
сам перевести з собою,
поки іншим помагать.
А чи ж я свої найкращі
думи і чуття, й змагання
не віддав їй на службу
в тій великій боротьбі?
Чи ж не був я їй порадник
на непевнім роздоріжжі?
чи не додавав відваги
їй втомленим борцям?
Ах, і чи то не ранила
мою душу їх невдяка,
непокірність і зневага,
нетямучість їх тупа?
Чи ж мене не відіпхнуло
їх гордеє недовірство?
Чи я не отряс назавше
пил їх із своїх чобіт?
Так чого ж ви, білі гості,
сиротята веснянії,
тут із вихром заблукали
і свій запах принесли?
Не для мене вже ваш запах!
Не для мене ті далекі
спомини про Україну –
я давно для неї вмер!
Вмер! А чом же серце скаче,
чом же кров живіше б'ється,*

*думка чайкою літає
над садками рідних сел? **

Складовою частиною бібліотечних заходів буде книжково-ілюстративна виставка “Розкрилля таланту” з наступними розділами:

1. Славний уродженець Тернопілля.

Довідкові видання з біографічними даними, фотографії вченого, с.Зарубинці м.Збаражжа, Тернопільської Української гімназії.

2. Праця в ім’я науки.

Література про наукову спадщину, організаційну та педагогічну діяльність; Т.33 І.Франка, де на ст.304 є думки про роботу товариства “Січ” з участю І.Горбачевського.

3. Повернення забутого імені.

Література про вшанування пам’яті великого вченого, ухвала Кабінету Міністрів України про те, що у липні 1992 року ім’я І.Горбачевського присвоєно Тернопільській медичній академії.

Збагатити зміст виставки можна фотографіями М.Драгоманова, О.Колесси, С.Дністрянського, О.Барвінського, І.Пулюя, В.Гнатюка та інших науковців. Насамперед, життєпис вченого, зацікавить людей з певним культурним, та освітнім рівнем, фаховий – медичних працівників та студентів.

Крім того, книжкову виставку можна озвучити по місцевому радіо.

Безумовно, найширше ювілейні урочини проходять на Збаражчині. Надолужуючи недостатню оцінку в історії української науки надбань академіка І.Горбачевського, радимо бібліотекарям ЦБ ініціювати урочисту академію “Корифей української медичної науки”. Роль бібліотекарів саме в організації реклами, залученні учасників та безпосередньо самої конференції. Для підготовки заходу такого рівня необхідно створити організаційний комітет, до співпраці запросити працівників краєзнавчих музеїв, архівів, викладачів медичної академії, науковців, товариства “Просвіта”, вчителів. До речі, відомим дослідником спадщини І.Горбачевського є професор медичної

* За кн.: Франко І. Твори в 3 т. – К., 1991.- Т.1. – С.513.

академії Ярослав Гонський, який брав участь у святкуванні 140-ї річниці від дня народження вченого, започаткував і очолив науково-просвітницьке товариство ім.І.Горбачевського.

Налагоджуючи зв'язки з відомими людьми науки і культури, бібліотека утверджуватиме свою необхідність та авторитет.

Додаток №1.

*І.Я.Горбачевський – український
вчений світової слави.*

(Сценарій вечора-портрета).

Мало хто з українських вчених володів стількома титулами, як професор Іван Якович Горбачевський – доктор медичних наук, декан медичного факультету Карлового університету в Празі, а згодом його ректор, член Санітарної Ради Чеського Королівства, член Найвищої Ради Здоров'я Австро-Угорщини у Відні, член Ради для технічних досліджень у Відні, дійсний таємний радник, перший міністр здоров'я Австро-Угорщини, дійсний член Академії Наук України. Його наукова спадщина – це вагомий внесок у розвиток української, чеської та зрештою – світової науки.

Життю, творчості і громадській подвижницькій діяльності великого сина України пропонуємо присвятити вечір “Доля вченого в долі України”, мета якого познайомити широку читацьку аудиторію з людиною, яка своєю творчістю була небайдужа до подій свого часу.

Святково прибраний читальний зал. На столі квіти, портрет Івана Яковича Горбачевського. Біля портрета слова: “І.Я.Горбачевський – наша гордість і слава”. Звучить голос ведучого:”Кабінет Міністрів України постановою від 1 липня 1992 року за пропозицією обласної державної адміністрації присвоїв Тернопільському медичному інституту ім'я видатного вченого, академіка Івана Горбачевського.

Другий ведучий:

Більше півстоліття минуло відколи зупинилося серце вченого. А вперше він побачив сонце в селі Зарубинцях, що на Збаражчині, в родині священика. Його шлях у науку визначився ще в Тернопільській гімназії. Тут майбутній вчений проявив великий хист і любов до знань та історії рідного народу.

В гімназії входить до нелегального гуртка “Громада”, ставив за мету будити в народі національну свідомість. Цю ідею Іван Якович проніс через усе своє життя і передав у спадок багатьом учням та послідовникам.

Перший ведучий:

Велика тяга до знань та внутрішній покликання працювати для визволення народу вказали йому дорогу до Відня, а відтак до Праги.

Медичний факультет Віденського університету, куди вступив після гімназії, закінчує Горбачевський у 1875 році. Якось швидко й непомітно у праці пролетіли університетські роки. Закінчивши медичний факультет, молодий вчений отримує запрошення на викладацьку роботу до Чеського університету у Празі, а в 1902-1903 роках довелося йому бути ректором. Одночасно багато працює на ниві наукового експерименту, бере активну участь у житті української та чеської інтелігенції. Все своє свідоме життя тісно пов’язав з долею свого народу, жив його болями, приклав усі свої сили для його просвіти та визволення з ярма поневолювачів.

Другий ведучий:

Ще у Відні Горбачевський разом із М.Драгомановим та О.Терлецьким очолювали товариство “Січ”. Великий вклад вніс в організацію і становлення Українського лікарського товариства, за що був обраний першим його почесним головою. Під його впливом лікарське товариство почало дослідження стану здоров’я краю, піднімало питання про відкриття Українського університету з медичним факультетом у Львові, розробляли українську медичну термінологію.

Він був не тільки великим українським патріотом, а й великим громадянином Чехії. Про авторитет і популярність вченого свідчить те, що його обирають членом санітарної Ради Чеського королівства. Він брав участь у створенні пам’ятника великому борцю за волю Чехії Яну Гусу, відкриття якого було доручено українцеві Івану Горбачевському.

Перший ведучий:

У 1917-1918р.р. І.Горбачевський призначений першим міністром народного здоров’я Австрії. На цьому посту він провів обстеження Східної Галичини і виявив жахливу ситуацію: бідність народу, нужду, голод, розруху, епідемії, нестачу лікарень, лікарів, медикаментів.

В 1919 році він стає професором кафедри хімії, щойно створеного у Відні Українського університету, в 1921 – професором, в 1923 – ректором Українського університету в Празі. З 1923 року одночасно викладає хімію в Українській господарській академії в Подєбрадах. У 1923-24 та 1932 роках Іван Горбачевський – ректор Українського університету.

Випускники цього університету мали високу фахову підготовку і займали в Європі керівні місця у наукових закладах.

Другий ведучий:

Наукову працю почав у молодому віці. Перша публікація вийшла в 1875 році, присвячена нерву, від якого залежить рівновага людини. Потім вчений розпочав цілеспрямовані дослідження над синтезом сечової кислоти.

Відкриття Івана Горбачевського дозволило встановити джерела і шляхи утворення сечової кислоти в живому організмі, виявити її складники. Згодом це дозволить зробити дійовий метод діагностування захворювань. Це відкриття стало також основою для вивчення проблеми порушення так званого пуринового обміну, яке найчастіше супроводжується нагромадженням сечової кислоти в крові та відкладанням її кристаликів у суглобах, сухожиллях м'язів, нирках і відоме під назвою хвороби подагра.

Перший ведучий:

Він один з перших довів, що амінокислоти є складовою частиною білків. Плідно працював вчений також в галузі загальної хімії, гігієни, епідеміології, судової медицини, токсикології. Участь Івана Горбачевського в науковому житті Чехії і Словаччини настільки вагома, що в деяких чеських енциклопедіях відзначається, що він був чеським вченим українського походження. Проте професор І.Горбачевський ніколи не забував про свій родовід. У 1924р. він підготував кілька підручників з хімії: "Неорганічна хімія", "Органічна хімія", "Фізіологічна хімія". Книги були написані чеською та українською мовами. Один примірник його "Органічної хімії" є в Тернопільському краєзнавчому музеї, як дар сестри вченого із села Зарубинці. Всього з-під пера Івана Горбачевського вийшло 50 наукових праць. Більшість з них не втратила свого наукового значення по сьогоднішній день і пріоритет їх визнаний науковою громадськістю світу. Вони відзначаються оригінальністю, сміливістю ідей, глибоким обґрунтуванням, лабораторними дослідженнями. Багато енергії Іван

Горбачевський вклав у створення української хімічної термінології. Він залишив наукову школу біохіміків, виховав цілу плеяду визначних вчених, зокрема в галузі лікарської хімії.

Другий ведучий:

Помер І.Горбачевський 24 травня 1942 року на 88 році життя й похований на кладовищі св.Матвія в Празі.

Політичні обставини примусили його працювати на чеській землі, де зуміли належним чином оцінити сина українського народу. Своє українське походження він постійно підкреслював. Ім'я професора Івана Горбачевського є символом справжнього патріота, який все своє життя віддав науці й служінню рідному народові, ідеалам гуманізму.

Додаток №2.

ЛІТЕРАТУРА

Головацький І. Іван Горбачевський /1854-1942/: життєписно-бібліогр. нарис.- Львів, 1995.- 125с.

Іван Горбачевський //Ювілейна книга української гімназії в Тернополі 1898-1998: До сторіччя заснування /За ред. С.Яреми.- Тернопіль; Львів, 1998.- С.180-182;656.

Юркевич О.Г. Український вчений світової слави //Аксіоми для нащадків. Укр. імена у світовій науці: Зб. нарисів .- Львів, 1991.- С.152-160.

Геник-Березовська З. Карлів університет у Празі і українці в ньому //Український календар.- Варшава, 1978.- С.73-76.

Маланюк П., Столярчук О., Маланюк М. Фрагменти з історії просвітницького сподвижництва в Галичині .- Тернопіль, 1998.- 60с.

Гонський Я. Іван Горбачевський – визначний вчений України і Чехословаччини //Матеріали наукової конференції “Україна і світова наука”: /Зб. наук. праць. Вип.1.- Тернопіль, 1973.- С.21-26.

Іван Горбачевський //Літопис землі Збараської.- Збараж, 1996.- С.48.

***

Василега-Дерибас Л., Грищук Б. Апостол правди і науки //Вільне життя.- 1994.- 17 трав.

Герета І. Двоє з енциклопедії //Ровесник.- 1967.- 19 лист.

Дністрянський С. Доповідь на святочних зборах у Празі з нагоди вісімдесятиліття від дня народження І.Горбачевського //Тернопіль.- 1995.- №1.- С.47-49.

Траф"як М. Іван Горбачевський: відомий і невідомий //Тернопіль.- 1995.- №1.- С.46-47.

***

Горбачевський Іван Якович /15.У.1854-24.У.1942/ //УРЕ.- 2-е вид.- К., 1979.- Т.3.- С.106.

Горбачевський Іван /1854-1942/ //Енциклопедія українознавства.- Львів, 1993.- Т.2.- С.411.

***

Про присвоєння імені академіка І.Я.Горбачевського Тернопільському медичному інституту: Постанова Кабінету Міністрів України з 1 по 20 лип. 1992р. //Урядовий кур"єр.- 1992.- №31/лип./.- Орієнтир: інформ.-рекламний додаток до газети "Урядовий кур"єр" №30.

Диморучко В. Вшанування пам"яті геніального земляка: Відкриття меморіальної дошки на честь великого вченого І.Горбачевського //Тернове поле.- 1995.- 8 лип.

Тарасенко В. Пам"яті видатного земляка: Відбулася наук.-практ. викладацько-студентська конференція, присвячена 140-й річниці від дня народження І.Горбачевського //Тернопіль вечірній.- 1994.- 28 трав.

Барельєф вченого на фасаді медичного:/На головному корпусі відкрито меморіальну таблицю з барельєфом відомого вченого, нашого земляка І.Горбачевського/ //Свобода.- 1995.- 1 лип.

***

15 травня – 145 років від дня народження Горбачевського Івана Яковича /15.05-1854-24.05.1942/, академіка, біохіміка //Література до знаменних і пам"ятних дат Тернопільщини на 1999 рік: Бібліогр. список.- Тернопіль, 1998.- С.31-33.

І.Я.Горбачевський – український вчений світової слави: (Сценарій вечора-портр.) //Зверніть увагу на книгу "Аксіоми для нащадків".- Тернопіль, 1993.- С.6-9.

Підготувала: Польова Г.І.

